

אסור לתת להם להתקרב לגדר: הלקח מהמצור הראשון בעשרה בטבת

נושא קריטי בתפיסה ההלכתית הוא הרחקת האויב מהגדר. יצירת שטח מפורז שאליו אסור לאויב להיכנס. שכן תפיסת היסוד ההלכתית היא, שמי שנמצא ליד הגדר – יחצה אותה בסופו של דבר. אויב שצר על הגבול – ימצא את הדרך לחצות אותה ולחדור פנימה. אין שום מחסום או הגנה שיכולים למנוע.

ב"ה | פרשת ויגש - עשרה בטבת | ה'תשפ"ד

התענית הראשונה והחמורה ביותר לזכר פתיחת המצור. זאת כדי לקבוע במוחותינו לעולם ועד, שהמצור הוא הכול. מרגע שהתחיל מצור הדוק על ירושלים – זאת לא שאלה של האם תיפול על העיר, אלא מתי תיפול היל"ת.

בחלק השני של השיעור, נביא משמעות מרוממת בעבודת האדם: כשם שדורשים ממנהיגינו שליטה על הגדרות, כך עלינו לדרוש מעצמנו שליטה על הגבולות שלנו. הדרך הטובה לעמוד בניסיון היא לא להיכנס אליו. לזהות את היצר בזמן ולא לתת לו דריסת רגל שתוביל אותו לשליטה וניהול בתוכנו.

ב. פרשת השבוע, "וייגש", היא פרשה של בכי ודמעות. דמעות שמחה מהוללות בהרבה כאב. ההיסטוריה מפתיעה ויוסף נפגש עם אחיו כשהוא מולך בארץ מצרים והדמעות נשפכות כמים. על שמחת המפגש, אבל גם על כאב הניכור וגעגועי הניתוק והקרע המשפחתי.

אחד הרגעים המרגשים הוא נפילת יוסף ובנימין זה על זה. התורה מדגישה שהם בכו על צווארי שניהם: "ויפל על צווארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צוואריו". רש"י מפרש כי היה זה בכי על העתיד. ההיסטוריה נפרשה לפנייהם וכל אחד ראה את החורבנות שיפלו בחלקו של אחיו: בנימין בכה על חורבן משכן שילה בחלקו של יוסף, ויוסף בכה על חורבן בתי המקדש בחלקו של בנימין. הדבר רמוז במילה "צואר", כרמז לבית המקדש שמשול לצוואר, ככתוב "כמגדל דוד צווארך". הצוואר שמשפיע דם לכל איברי הגוף וכך בית המקדש הוא מקור השפעת החיים לכל באי עולם.

השבוע כולנו מצטרפים לבכי ההוא, עם צום עשרה בטבת שחל

מדברים הרבה על "היום שאחרי", על הלקחים הקריטיים כדי למנוע אסון מחריד נוסף כמו שהתרחש בשמחת תורה. הנושאים העיקריים שנדונים הם מיטוט החמאס וארגוני המחבלים, שליטה צהלית בעזה לאורך זמן, העצמת איסוף המודיעין האנושי בשטח ועוד.

אנו רוצים היום לפתח נקודה מכרעת: נושא קריטי בתפיסה ההלכתית הוא הרחקת האויב מהגדר. יצירת שטח מפורז שאליו אסור לאויב להיכנס, השטח יהיה ממוקש ומגודר, באופן שכל מי ששם עליו רגל – גוזר את סופו. שכן תפיסת היסוד ההלכתית היא, שמי שנמצא ליד הגדר – יחצה אותה בסופו של דבר. אויב שצר על הגבול – ימצא את הדרך לחצות אותה ולחדור פנימה. אין שום מחסום או הגנה שיכולים למנוע ממי שמאוד רוצה להיכנס – לעשות את זה ח"ו.

ברור שאילו היה שטח הפרדה מפורז בערב שמחת תורה – לא היינו היום במקום הנורא בו נמצאים. המחבלים ימ"ש לא היו יכולים להספיק להעביר מאה טנדרים עם אלפי לוחמים וכמויות אדירות של נשק, בזמן שאנחנו ישנו בשלווה אחרי הריקודים של שמחת תורה.

הנביאים רומזים על כך באמצעות התענית הראשונה והחמורה שנקבעה לזכר חורבן ירושלים. נשים לב לנקודה מעניינת: אנו לא צמים רק לזכר שריפת המקדש ביום המר תשעה באב, אנו לא צמים רק ביום נפילת החומות בשבעה עשר בתמוז, אלא מקדימים לצום – ובמובנים מסוימים הצום הזה הוא החמור מבין כולם כדלקמן – כבר ביום בו החל המצור סביב חומות ירושלים מבחוץ.

למרות שלא התרחש דבר בתוך העיר, וחלפו עוד שנתיים וחצי ארוכות עד נפילת החומות בפועל, בכל זאת קבעו הנביאים את

העיר ובראשם העמידו כנציב את גדליהו בן אחיקם. אולם כתוצאה משנאת חנם ומאבקים פנימיים, גדליהו נרצח בידי אחיו היהודים בג' תשרי ושארית הפליטה התפזרה. כך בא הקץ על המקדש הראשון והאוטונומיה היהודית בארץ ישראל, מצב שנמשך עוד כחמישים שנה, עד שיבת ציון בידי זרובבל, עזרא ונחמיה.

באותו יום נורא של עשרה בטבת, כשירמיהו התהלך אבל בתוך ירושלים, הנביא יחזקאל שהיה רחוק משם, כבבל, ביחד עם הגולה אשר הגלתה בימי יכניה. איש כבבל לא ידע על הקטסטרופה שמתרחשת ביהודה, אבל הקב"ה מתגלה אל יחזקאל ומצווה אותו לרשום בצורה ברורה את האסון שמתרחש בירושלים באותו יום, עשרה בטבת. בהמשך הימים, כשיבואו הפליטים ויבשרו את הבשורות הנוראות – כולם יראו שיחזקאל הוא נביא אמת, שהיה היחיד שידע על האסון מראש.

יחזקאל כד: ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם כתוב לך את שם היום, את עצם היום הזה סמך מלך כבבל אל ירושלם בעצם היום הזה: ומשל אל בית המרי משל ... כה אמר ה' אלוקים, שפת הסיר שפת וגם יצק בו מים: אסף נתחיה אליה כל נתח טוב ירך וכתף, מבחר עצמים מלא ... רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה – **מצורת דוד:** אחז בזה המשל לומר היום ההוא תחילת המצור שהוא הכנה אל הכיבוש, כמו שהעמדת הקדירה על הכירה ויציקת המים בו הוא הכנה אל הבישול ... וכל כך תבעיר האש ותרתיה הסיר, עד שגם העצמים יתבשלו בה.

כדי שיחזקאל יבין את גודל האסון שעומד להתרחש, הקב"ה מוסיף משל: ירושלים דומה לסיר רותח שהושלכו נתחיו בשר לתוכו. הכשר רגוע ושלו בתוך הסיר, הוא קפוא ויבש ולא ניכר בו שינוי. אבל הוא עומד לרתוח ולהתבשל בתוך הסיר. הנמשל הנורא ברור: ירושלים עוד שלוה ורגועה, אבל האש עומדת לרתוח עליה. אכן הנבואה הנוראה מתרחשת עד תומה – על כל ציוני הדרך שלה – בשבעה עשר בתמוז, בתשעה באב ובצום גדליה.

כאן בא מרן הבית יוסף ומטיל פצצה בשמו של רבי דוד אבודרהם, מפרש התפילה הנודע, שחי בספרד לפני כ-700 שנה:

2. בית יוסף אורח חיים סימן תקנ: הרב דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לרחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו [ליחזקאל, כדלעיל מקור 1] 'בעצם היום הזה', כמו ביום הכיפורים [שנאמר בו ודוחה שבת]. ולא ידעתי מנין לו זה. וכתב עוד: דעשרה בטבת חל לפעמים בשישי ומתענין בו ביום [עד צאת הכוכבים, ופוגעים קצת בקדושת השבת], ושאר צומות לעולם אין חלים בשישי.

מהציווי שנאמר ליחזקאל "בן אדם כתוב לך ... את עצם היום הזה,

פעמים רבות בפרשת ויגש. הנה רקע היסטורי קצר: כחמש עשרה שנה לפני חורבן ירושלים, התגברו הבבלים על ממלכת אשור, ששלטה באזור שלנו כמאה שנים קודם, וכבשו את ארץ יהודה. נבוכדנצר מלך בבל, לא הפך את ארץ יהודה לפרובינציה בבליית, אלא השאיר את ירושלים לשמור על ייחודיותה ורק הפך את מלך יהודה ל"וואסל", פקיד מקומי שמנהל את השלטון בשם המלכות הראשית ומעביר לה מסים.

בחלוף כמה שנים מכיבוש בבל, המלך יהויקים העריך שנבוכדנצר עסוק בחזיתות אחרות ונחלש בהן וזה הזמן למרוד בו. יהויקים הפסיק להעביר מסים והרחיק את נאמני בבל מירושלים. נבוכדנצר צר על ירושלים לכובשה וכינתיים מת המלך יהויקים. יהויכין בנו, שנקרא גם בשם "יכניה", שרד מול המצור שלושה חודשים ונכנע. הבבלים נכנסו לירושלים והגלו לבבל את המלך ואת "החרש והמסגר", גיבורי ירושלים וחכמיה לבבל. כך החלה גלות יהודה הראשונה, כפי שקוראים במגילת אסתר: "אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל".

הבבלים המשיכו להעניק אוטונומיה לשארית הפליטה ביהודה והמליכו כ"וואסל" את מתניה בן יהויקים. כדי להזכיר את מחויבותו לאדון הבבלי, שינו את שמו לצדקיהו. בתוך ירושלים פרץ ויכוח אימים האם לכבד את השלטון הזר? מלכי מצרים והאזור לחצו על צדקיהו הצעיר להצטרף לכרית צבאית נגד בבל, ונביאי השקר כחנניה בן עוזו, הבטיחו ימים גדולים וגאולה קרובה. הנביא ירמיהו היה היחיד שהתעקש להיות פאסימי. הוא קרא בכאב על עיונות ירושלים שמחייבים ללכת לגלות. עלינו לשאת את טאותינו ועוד יבוא הזמן שהמלך הגולה מבבל, ישוב ויקים שלטון יהודה.

צדקיהו לא עמד בלחץ מלכי האזור ומרד בכבל. בעשרה בטבת, בשנה התשיעית לשלטון המלך צדקיהו, עלה נבוכדנצר בראש צבא אדיר על ירושלים והחל המצור על גבולות העיר.

1. מלכים ב כה: ויהי בשנת התשיעית למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש בא נבכדנצר מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלם ויחן עליה ויבנו עליה דִּיק סביב: ותבא העיר במצור עד עשתי [אחת] עשרה שנה למלך צדקיהו: בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ: ותבקע העיר.

בעוד שההתחלה הייתה נראית אופטימית, ירושלים באה מוכנה עם מזון וציוד צבאי ושרדה זמן רב מאחורי החומות, אבל הזמן עשה את שלו. הרעב גבר, מחלות זיהומיות פרצו כתוצאה מהצפיפות, ובחלוף שנתיים וחצי¹, בתשעה בתמוז לשנה ה-11 למלך צדקיהו, גבר האויב והובקעה העיר. אחרי חודש ימים הגיעו הבבלים למקדש ה' והעלו אותו באש. צדקיהו נמלט מירושלים עם קומץ מקורביו, אבל נתפס והובא לבבל. משפחתו נשחטה לנגד עיניו ואחר כך נוקרו עיניו והתעוור ומת בייסורים.

אחרי החורבן וגלות הכוהנים, הותירו הבבלים קומץ יהודים בתוך

1. תוס' ב"ב כח, ב"ד"ה דלמא כותב שחשבון השנים למלכי יהודה התחלף בניסן והמצור היה שנה וחצי: מטבת בשנה התשיעית, המשיך בניסן שהתחיל את השנה העשירית, נמשך לניסן של השנה ה-11 עד הנפילה בתמוז.

לחם משנה תעניות ה,ב: עשרה בטבת היה לנו לשנותו ליום אשר סמך צר ידו על העיר בחורבן בית שני דחמיר לך (כמו שצמים בשבעה עשר בתמוז, שאז הובקעה העיר בחורבן שני ולא בתשעה בתמוז שהובקעה העיר בחורבן ראשון, כמובא לעיל מהפסוקים ממלכים ומוסבר בגמרא תענית כה,ב)?

ישנו יסוד חשוב ומרכזי שמובא אצל רוב האחרונים. אנו רוצים לתת לו הטיה קריטית ומכרעת לימים הללו, בקשר עם חומרת התקרבות האויבים אל הגבול.

ג. ההתחלה היא הכול. ההתחלה כוללת בתוכה את כל ההמשך וכל השאר הוא רק פרטים של מה שהתהפך בנקודת ההתחלה. הדבר נכון קודם כל מבחינת הדין האלוקי על ירושלים, כמו שאמר הקב"ה בעצמו ליחזקאל במשל הקדירה העומדת על האש, כמובא לעיל מהפסוקים, שביום זה נגזר חורבן ירושלים, וההמשך הוא רק שאלה של מתי ולא שאלה של האם.

הנה הבני יששכר, רבי צבי אלימלך מדינוב, מגדולי הכותבים החסידיים:

3. בני יששכר מאמרי חודש כסלו – טבת מאמר יד: הנה אמר ר' יוחנן (תענית כט) על תשעה באב, שאם היה באותו הדור קבעתיו בעשירי (כי הציתו ההיכל בתשיעי לקראת ערב) ורובו של היכל נשרף בעשירי. ועונה הגמרא שקבעוהו בתשיעי כי אתחלתא דפורענותא עדיפא, דהיינו שהעיקר יש להתאונן על ההתחלה. ונראה דלמדוהו מדב"ר הנביא לגבי חומרת עשרה בטבת שראוי לדחות השבת, להיות זה היום אתחלתא דפורענותא בו ביום סמך מלך בכל וצר על עיר הקודש.

בביאור יותר אצל רבי יהונתן אייבשיץ (יערות דבש חלק א דרוש ב): "כיון שהותרה הרצועה מלמעלה לצור על עיר, אחר כך היתה הדרך כבושה לפני אויבי עמו, לעשות כאשר זממו בעונותינו הרבים".

כך מבאר הרבי את השאלה השנייה, למה קבעו התענית לזכר התחלת המצור בחורבן ראשון ולא בחורבן שני? כי התחלת המצור בחורבן ראשון היא הגורם לכלל צרות הגלות, כולל המצור בחורבן שני, שהיה בית חלש בשלטון חלש לעומת הבית הראשון.

לקו"ש שם הערה 7: בכך יש לבאר קושיית הלחם משנה הנ"ל, שקבעו הצום לזכר התחלת החורבן הראשון. דשא-ני עשרה בטבת שעניינו התחלת כל הפורעניות וההתחלה דגלות היא בבית ראשון.

סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה", לומד האבודרהם שצום עשרה בטבת חייב להתקיים באותו היום ממש ואינו יכול להידחות לאחר השבת. ואף שבקביעות הלוח, עשרה בטבת אינו יכול לצאת בשבת, אמנם אילו יחדשו את הסנהדרין לפני הקמת המקדש (דבר ששייך לכמה דעות, ראו לקו"ש ט/105 הערה 74) וייווצר מצב שחוזרים לקבוע החודש לפי הראייה, ועדיין יצומו לזכר החורבן, ועשרה בטבת יחול בשבת – הוא ידחה שבת².

יתירה מכך: אף שהבית יוסף כותב שלא יודע מניין חידושו לגבי שבת עצמה, ורבים חולקים עליו כרש"י (מגילה ה,א ד"ה אבל) והרמב"ם (תעניות ה,ה), אבל עצם חידושו של האברבנאל הוא ברור ומוסכם ונוגע במיוחד בשנה זו. עשרה בטבת הוא הצום היחיד מכלל הצומות שיכול לחול ביום שישי וכך נוגס בקדושת השבת: הן מצד עצם הצום ביום שישי שפוגע בהכנות לשבת, והן מצד הנגיסה בשבת עצמה, שכן אדם שרגיל להקדים ולקבל שבת ולהתפלל ערבית מבעוד יום ולאכול סעודת שבת מוקדם – צריך להשלים תענית עשרה בטבת עד צאת הכוכבים ופוגע בקדושת השבת.

לקוטי שיחות כה/267 הערה 5: גם לפי ההלכה (שולחן ערוך תקנ"ג) שכל ד' צומות אם חלו להיות בשבת נדחין [ולא כהאבודרהם], ישנה חומרה בעשרה בטבת, שרק הוא יכול לחול בערב שבת ואז משלימין הצום עד צאת הכוכבים גם אם התפלל ערבית מבעוד יום (רמ"א אורח חיים רמט,ד).

וכאן תמהים האחרונים איך הפך המבוא ליותר חמור מהסיפור? הרי עשרה בטבת היה רק תחילת המצור, מחוץ לחומות והרחק מהר הבית, ואחריו יהודים הסתובבו שמחים וטובי לב במשך חודשים, וכיצד הפכה האזעקה ליותר חמורה מהתקפת הטרור עצמה? מצד שני, אם המצור דוחה שבת, כל שכן ששבעה עשר בתמוז ותשעה באב אמורים לדחות שבת?

חתם סופר בתורת משה ויקרא דרוש לז' אדר: הלא עשרה בטבת היה רק התחלת מצור העיר, ועד שתי שנים ומחצה לא נחרבה, והרי חורבנה קשה מסתמא מהתחלת המצור, ולמה תשעה באב אין דוחה שבת? ועיין בעירובין (מא א) בענין תשעה באב שחל בערב שבת [כשקידשו החודש על פי הראייה], שאין משלימין התענית, ואילו עשרה בטבת בערב שבת משלימין ודוחה שבת?

כאן ראוי להעלות עוד קושייה שמטרידה את המפרשים: מה פתאום צמים לזכר התחלת המצור הראשון ולא לזכר התחלת המצור בחורבן שני? הרי לגבי נפילת חומות העיר, אומרת הגמרא (תענית כה,ב) שצמים בשבעה עשר בתמוז ולא בתשעה בתמוז, שבו הובקעה העיר (כמובא לעיל מספר מלכים). שכן שבעה עשר בתמוז הוא יום נפילת החומות בחורבן שני ותשעה בתמוז הוא בחורבן ראשון – ולנו נוגע החורבן השני שהוא האחרון?

2. בנטעי גבריאל (חנוכה ג,ט) הביא דעה (תורת חיים תקנ סק"ד) שלמד מדברי האבודרהם להחמיר בעשרה בטבת יותר משאר צומות – ולאסור גם שאר עינויים כתשעה באב. אך למעשה נקטו הפוסקים שאין להחמיר כן.

אף שמצור על עסקי ממון הוא לא סיבה לחלל שבת, אבל כשהעיר סמוכה לגבול, אפילו אם באו רק לבזוז את השדות ואיום פחות מעסקי ממון, כיון שאין להם עניין עם בני אדם, והדבר דומה לפריצה לחנות או בנק שמרוחק מאזור מגורים, ואפילו אם עוד לא צרו על העיר, אלא רק יש מודיעין שרוצים לעשות זאת - ההלכה ברורה ומפורשת: קמים חיילים רבים ומחללים את השבת. שכן בהיות העיר סמוכה לגבול, לא לוקחים קצה קצהו של סיכון. יש לחשוש שהמצור על השדות יעניק להם ביטחון עצמי לכבוש העיר עצמה וכל הארץ תהיה נוחה להיכבש.

הגמרא (עירובין מה,א) מציינת מקור לכך, ממלחמה של דוד בעיר קעילה הכנענית שהייתה בשפלת יהודה. באותם ימים היה דוד רדוף ובורח מפני שאול וכל יציאה לאור השמש הייתה כרוכה בסכנת נפשות. אולם כששמע שהכנענים מתכננים לפשוט על קעילה לבזוז השדות, סיכן עצמו ופשוט על האויב להרחיקו. כיון שהייתה עיר סמוכה לגבול ופריצה אליה הייתה מסכנת את כל היישוב. מכאן שרוד סבר שבעיר הסמוכה לגבול, אפילו עסקי קש ותבן הם בגדר פיקוח נפש.

מה נאמר היום, שכל עיר בישראל היא גבול, ממנו נוח לכבוש הארץ כולה ח"ו. ידועות התוכניות הנוראות שלהם בשמחת תורה, להגיע עד קרית גת ואשדוד ולא ניצלנו אלא בחסד וברחמים.

ההלכה הזו הייתה שגורה בפי רבינו וזעק אותה מקירות לבו, כמו ירמיהו הנביא בשעתו. הרבי הדגיש שכמו שקו בר לב המהולל נפל בידי המצרים תוך כמה שעות, כמו קו מאזינו שקרס לפני הגרמנים כמגדל קלפים, כך אין מערכת הגנה שתמנע מאויב שנמצא על הגבול לפרוץ פנימה. ההגנה היחידה היא ההתקפה, כמוכב בשולחן ערוך, להקדים ולתקוף את האויב ולהרחיקו מהגבולות. זה, אם כן, מסר מרכזי בתענית עשרה בטבת: הדין של עיר נגזר בתחילת המצור. כי אין גבול שהוא בלתי חדיר ובלתי עביר ומי שצר על עיר - ימצא את הדרך להפיתע ולחדור פנימה.

מכאן נתקדם אל ההיבט הרוחני של המצור, כפי שדרשו הרבי בארוכה בליקוטי שיחות כ/355 ואילך³.

ה. קל לדרוש ממנהיגינו תוקף ועוצמה צבאית, אבל עלינו לדרוש קודם כל מעצמנו. שאלת המלחמה מול המצור היא אישית ונוגעת לחיים: השלב המכריע במלחמה עם היצר הוא החדירה הראשונית לתוכנו. לכן מה שקובע את הגורל המוסרי שלנו, הוא לא המלחמה על הסוף, על העבירות הגדולות, אלא על ההתחלה, על מתן ההרשאה ליצר לנהל אותנו.

הכוונה היא בראש ובראשונה במאבק על העבירות הקלות. פעמים מתירים לעצמנו קולות בעניינים הלכתיים, מתוך מחשבה שההקלה היא כדאית כדי להרוויח ניצחון בעבירה חמורה. אבל מעבר לכך שאי אפשר לעשות עסקי חליפין עם הקב"ה, הבעיה היא מערכתית: זאת שאלה של שליטה. מרגע שהענקנו ליצר הרשאת ניהול, אין לדבר סוף ח"ו. זה עומק דברי חז"ל: "היום אומר לו עשה כך עד

עד כאן פשטות דברי האחרונים, אמנם אפשר להטות את הדברים גם לנושא הנוגע לנו באופן קריטי של פיקוח נפש ממש למיליוני יהודים בארץ ובעולם: חומרת ההתחלה היא לא רק בגלל הדין הבא מלמעלה, אלא בגלל עצם המצור, שהוא ראשית הנפילה והתמוטטות הצבאית. אחרי שצרו נכרים על חומות העיר, זאת רק שאלה של זמן, עד שיפילו החומות עצמם ויפרצו פנימה היל"ת.

זאת הלכה מפורשת בשולחן ערוך ובהקדים: אחת השאלות החשובות בדיני שבת היא גדרו של איום ממוני: האם הוא בגדר סכנת נפשות שדוחה שבת או לא? למשל, אדם שמתעורר בליל שבת ומגלה גנב בביתו, האם מותר לו לחלל שבת כדי להזעיק משטרה, ולהילחם בו עם נשק, ולהיכנס לרכב לרדוף אחריו וכו'? שאלה נוספת: אדם שמקבל התרעה בטלפון על פריצה לחנותו שנמצאת רחוק, בשדרת חנויות בעיר, האם מותר לו לדהור עם הרכב להיאבק בגנב? שאלה שלישיית: קבוצת גויים שלמה, שצרה על עיר יהודית בגלל וויכוח ממוני שיש לה עם יהודי או קבוצת יהודים?

הדילמה פשוטה: האם גנב או גוי שבא על עסקי ממון, אינו בא לסכן נפש ולכן אי אפשר לחלל שבת או שהגניבה והוויכוח הממוני עלולים להתפתח לדיני נפשות והוי פיקוח נפש שדוחה שבת?

הנה ההלכה לגבי גנב, בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מא סעיף כה: "גנב הפורץ לדירה, מכיון שיש חשש שיתקוף את הנמצאים בה, מותר לבעל הדירה או לשכנו או לכל אדם לטלף למשטרה, והוא הדין לגבי הרואה גנב הפורץ לדירה ריקה, במקום שיש להניח כי יפרוץ לדירה נוספת שנמצא בה מישהו. אבל אם אין חשש לתקיפת אדם, כגון הרואה גנב שפורץ למקום שאין בו אנשים, כגון בנק או חנות, אסור לחלל שבת כטלפון למשטרה גם אם יפסיד את כל ממונו".

ההכרעה ההלכתית דומה במקרה של קבוצת גויים שצרה על עיר והיא נדונה כבר בשולחן ערוך:

שולחן ערוך סימן שכט: עכו"ם שצרו על עיירות ישראל,
אם באו על עסקי ממון - אין מחללין עליהם את השבת.
באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם (כשלא ברור מה רצונם),
יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת. סעיף
ז שם: יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון
מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבזוז ממונו ירגנו
והוי עסקי נפשות.

אולם כאן מוסיף השולחן ערוך חריגה אחת, שנוגעת לכל יהודי בארץ כולה:

ובעיר הסמוכה לספר (לגבול) אפילו לא באו אלא על עסקי תבן
וקש - מחללין את השבת. רמ"א: ואפילו לא באו עדיין, אלא
רוצים לבוא (שיש מודיעין שהם מתכוונים לבוא). רש"י עירובין
מה,א: שמא ילכדוהו ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם.

3. האמת היא, ששני ההיבטים הללו קשורים וכרוכים זה בזה. כאשר אדם מגביר את קדושת הארץ הרוחנית הפרטית שלו, הדבר מועיל להגברת השמירה על הארץ הגשמית הכללית. כך נראה מהשיחה של הרבי עם חבר הכנסת רחבעם זאבי הי"ד (<https://www.youtube.com/watch?v=M0e3JE8l9uM>). גנדי שואל: "מה אפשר לעשות להגברת השמירה על ארץ ישראל?". הרבי עונה: "להפיץ את היהדות ולגרום לכך שארץ ישראל תהיה ראויה לשמה וכל באיה יסמלו במהותם ובהתנהגותם את היותה ארץ הקודש, נחלת עולם לעם עולם".

שאומר עבור עבודה זרה". היצר מתחיל מדברים קלים, כי הוא רק צריך את הנקב דרכו יחדור לראש. מרגע שהענקנו הרשאת כניסה וניהול על המערכת - הוא עושה בה כרצונו ח"ו.

4. ליקוטי שיחות כ/355: הרמב"ם כותב (תענית ה,ה) שזכרון התעניות הוא כדי שנושב להיטיב, והנה ירושלים היא אותיות 'יראה שלם', וכאשר מזהים מצור של היצר על יראת שמים, אפילו כשהמצור אינו על איסורים חמורים, אלא על דקדוק קל של דברי סופרים ואפילו עניין שחידש תלמיד ותיק בדורות האחרונים, צריך לעשות כל השתדלות לבטל המצור. משום שזלזול בקלה שבקלות היא התחלה לתוצאות חמורות, כמאמר הגמרא 'היום אומר עשה כך כו' עד שאומר עבור עבודה זרה'.

תוספת יפה.

דוגמה נוספת לכך היא איסור "ייחוד", שהחמירו בו חז"ל מאוד. או בימינו הגלישה באינטרנט: אין איסור לגלישה חופשית ללא סינון ובקרה, אבל כל אחד יודע שישנם מדרונות שאי אפשר לשלוט בהם. ולכן אדם חכם מונע את המצור היצרי מראש. כי הדרך הכי טובה לעמוד בניסיון היא לא להיכנס אליו.

דוגמה נוספת היא השליטה במחשבה: כל אחד יודע מה אסור לעשות, אבל עשוי לנהוג היתר בעולם המחשבה. המישור הרעיוני נתפס כמו מרחב שאין בו הגבלות. אחרי הכול, המקום הפרטי היחידי שיש לאדם הוא מרחב המחשבה, בו איש אינו עוקב אחריו. לכן האדם מרשה לעצמו לחלום על כל מה שאינו מסוגל להגשים. אולם הרמב"ם פוסק (גזילה א,ט): "התאוה מביאה לידי חמדה, והחמדה מביאה לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור... יבוא לגזול מהם". היינו שמה שאסור לעשות - אסור אפילו לדמיין עליו. כי המחשבה מציתה גירוי שמזמין את העבירה וסוחף את האדם פנימה.

בהערה⁵ הובאה אנקדוטה פיקנטית מהחיים. והנה ציטוט נפלא מהרבי:

מורה לדור נבוך א/42: ביחס לשאלה מהי הדרך הטובה להתגבר על פיתויי היצר? הנה לא לתת לו להתקרב אל הצעד הראשון. דהיינו, כבר כשמופיעה מחשבה בלתי רצויה, לסלק אותה מהמוח מיד והדרך לנתק את המוח ממחשבה היא על ידי היסח הדעת למחשבה אחרת, חיובית ומאירה.

נזכיר בקצרה שני רעיונות תורניים. א. נאמר "שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך". פשטות הציווי הוא להקים בית דין בכל שער

באופן רחב יותר, הכוונה היא לכניסה לצמתים כאלו, שבהם עצמם אין איסור הלכתי, אבל קל להתדרדר מהם לאיבוד שליטה. בעולם הדיאטה אומרים: "לא מכניסים אויב הביתה". כלומר, לא יוצרים גירוי תמים שעל גביו תצמח עבירה. למשל, שומר דיאטה יודע שאסור לאכול עוגת שמרים עם סוכר ופחמימות. אבל היצר הרע מתוחכם ובה עם רעיון: מותר להניח בארון עוגת שמרים, כדי שאם תבוא הגיסה מירושלים, שכפעם הקודמת הגיעה בהפתעה ולא היה כלום ולא יצאנו טוב... ואז מגיע ערב קשה, שאתה חוזר מהעבודה עייף ומתוסכל, ואתה מוכרח לפצות את עצמך ולהחזיר את האיזון לחיך. ומארוך נוצצת עוגת השמרים שפורשת ידיים בהבטחה למלא אותך...

אחת ההלכות החשובות בדיני נזיר היא: "סחור סחור אמרינו לנזירא". כלומר, אסור לנזיר לעבור על יד כרם גפנים וצריך ללכת הרחק מסביב. ואף שאין איסור לראות יין, אולם מראה הענבים יצית בו גירוי שיהיה קשה מאוד לעצור אותו. בהערה⁶ הובאה

4. בכך מסביר הנצי"ב (במדבר ו,ב) סיפור על שמשון הגיבור. הנביא מספר (שופטים יד,ה) את אחד הרגעים שהפגינו את עוצמתו האדירה. הוא צעד עם הוריו בדרך לבית הורי האישה הפלישתית, ועברו ליד כרמי תמנתא. פתאום הגיח מולו אריה אימתני, אבל שמשון קרע אותו כאילו היה גדי רך. הנביא מסיים "ולא הגיד לאביו ולאמו". וקשה, איך הוריו לא הבחינו במאבק אדיר כזה? אלא כיון שבאו עד הכרמים, הם המשיכו ללכת בתוך הכרמים ואילו שמשון שהיה נזיר, סר מן הדרך והלך הרחק מהכרמים וכך לא ראו את מה שנעשה.

5. קלוד הופקינס היה פרסומאי צעיר בארצות הברית של ראשית המאה הקודמת. הוא הפך כמה מוצרים למותגים מבטיחים שחדרו לכל בית, כמו סוכן פלמוליב, שיכולת שועל של quaker oats וצמיגי goodyear.

פעם נכנס ידיר והזמין קמפיין אפקטיבי לפרסום מוצר חדש: משחת שיניים בשם "פפסודנט". הידיד סיפר כי בריאות השיניים של האמריקאים מתדרדרת וככל שהאומה מתעשרת ואנשים קונים מזון מעובד עתיר סוכר - נחלשת בריאות הפה. כשהממשל התחיל לגייס גברים לשורות הצבא במלחמת העולם הראשונה, מצב השיניים של הטירונים היה כה געום, עד שגורמים רשמיים טענו שהיגיינת הפה מהווה איום על הביטחון הלאומי.

המוצר של "פפסודנט" יכול אפוא להציל את העם, ולהכניס הרבה כסף לבעלי החברה... הבעיה הייתה שמעט אנשים התעניינו בבעיות השיניים שלהם ופחות קנו חומר מנטה ועשו בו שימוש. ובכך איך מוצאים דרך להטמיע בלב ההמונים את החובה לדחוף מברשת מנטה לפה כל בוקר וערב?

קלוד הופקינס ידע את הסוד: עליו למצוא סימן, גירוי, טריגר, שיעורר את הדרך להרגיש ניקיון בחלל הפה והדחף יתבע סיפוק בדמות צחצוח שיניים. הופקינס שקע בקריאת ספרים אודות בריאות השן וגילה דבר מעניין: בעקבות האכילה, מצטברת על השן שכבה חיידקית בשם "פלאק" ואם לא מצחצחים שיניים כמה ימים, אפשר להעביר לשון על השיניים ולחוש אותה, כמו שכבה שומנית על השיניים שניתן לסלק אותה עם הציפורן.

הופקינס כיסה ערים שלמות עם מודעות פפסודנט: "העבירו את הלשון על פני השיניים ותרגישו קרום דק ומגעיל. זה מה שמצהיב את השיניים שלכם ומזמין עששת וריקבון". במקביל, הוא פרסם מודעות אחרות שהבטיחו גמול מדליק למי שיצחצח את השיניים: "שימו לב כמה שיניים יכולות להיות יפות, ומדוע שאיש או אישה אחת בעולם יסבלו קרום עכור על השיניים?".

זה קרה: כשאומרים לאנשים להעביר לשון על השיניים, הם עושים זאת. כולם העבירו לשון והרגישו את השכבה הלא נעימה - והגירוי הפשוט הצית קשת רגשות ופחדים סביב השיניים: הן מצהיבות ומשחירות לי. מנגד, המודעות האופטימיות של השיניים הלבנות, הציתו דחף הפוך: להיות נקיים ורעננים. כך תוך עשור מפרסום המודעה הראשונה, שישים וחמישה אחוז מהאמריקאים החזיקו בבית משחת שיניים - של פפסודנט כמובן. <https://www.calcalist.co.il/local/> articles/0,7340,L-3610048,00.html ובהרחבה בספר "כוחו של הרגל", צרלס דוהיג, בהוצאת כנרת בעברית עמוד 48 ואילך).

עיה. כאן ידועות השאלות: א. למה מנוסח הציווי בלשון יחיד? הרי הציבור ממנה שופטים ולא היחיד? ב. מי נותן שופטים בכל שעה והרי ממנים בית דין אחד בעיר?

מובא בספרי מוסר וחסידות: הכוונה היא לחובת מינוי שופטים ושוטרים על שערי התודעה הפרטיים. אדם מוסרי חייב להקים מערכת הגנה חזקה על שערי האישיות ולא לאפשר מצור וחדירה של היצר לתוכם. עליו לשים לב היטב מה נכנס דרך העיניים, האוזניים והמחשבה. כי מרגע שהיצר נוגע בשערים – הפריצה והזנק ארוך הטווח הם רק שאלה של מתי ולא האם, כנ"ל.

ב. נקודה נפלאה: עקביא בן מהללאל זכה לומר את אחת המשניות המפורסמות, שמעצבת את חיי היהודי: "הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עברה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון". עקביא מציע התבוננות פשוטה, כדי לדחות את סערת היצר. תחשוב על שקר התאוה, שנראית נוצצת ומבטיחה, אבל חולפת במהירות ומותירה ריקנות חמצמצה ומחייבת בדין וחשבון למעלה.

כאן מעניין לבחון את הניסוח "ואין אתה בא לידי עבירה". מהן "ידי העבירה"? איזה ידיים מסתוריות שולחת העבירה, שעקביא מבטיח להינצל מהן? למה לא אמר בפשטות 'ואין אתה בא לעבירה'?

ראיתי הסבר חד (ראו קרוב לזה בביאורים לפרקי אבות א/136,137): הסכנה האמתית בעבירה, אינה היא עצמה, אלא הזרועות התמימות שהיא שולחת קדימה. בעוד שאנו יודעים להיזהר מהעבירה, איננו רגישים להיזהר מהידיים התמימות שהיא פורשת סביבה. אבל מרגע שנתפסנו בהן – קשה להיחלץ מאחיזתן הלופתת. זאת ההבטחה של עקביא: ההתבוננות שלו חזקה כל כך, שתציל אותנו בעיקר מליפול לידי העבירה.

יהי רצון שהחלטה של כל אחד לשלוט בשעריו הפנימיים, ביחד עם הנחישות של מנהיגינו לבצר שערינו החיצוניים, תפתח שער לגאולה אמתית וייהפכו הימים האלו לששון ולשמחה בקרוב ממש.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il